

'Een enigszins eigenaardige provincie'

De Limburgse gouverneurs: tweehonderd jaar des Konings, tweehonderd jaar van Limburg

Theo Bovens

In augustus 1893 vroeg jonkheer Eduard de Kuijper aan koningin-regentes Emma ontslag als commissaris van de Koningin in de provincie Limburg. De jonkheer verzocht bij die gelegenheid tevens om de erfelijke titel van baron. Die titel kreeg hij niet, het gevraagde ontslag wel, eervol.¹

In een toelichting op het concept-koninklijk besluit waarbij dat ontslag werd verleend, maakte minister Tak van Poortvliet van Binnenlandse Zaken de aantekening dat Limburg 'een enigszins eigenaardige provincie' was die een bijzondere bestuurlijke aanpak vereiste.² Dat was dus een schone taak voor de nieuwe commissaris.

Een aantal aspecten van de taakvervulling door de Limburgse gouverneurs en commissarissen van de Koningin en van de Koning in de voorbije tweehonderd jaar wil ik belichten. Wie waren zij eigenlijk, mijn voorgangers? Hoe zagen zij de positie van hun provincie in relatie tot het koninkrijk en de Nederlandse natiestaat? Identificeerden zij zich met de provincie of meer met het centrale Nederlandse gezag? Hoe zat en zit het met het idee van een Limburgse identiteit? En hoe keken en kijken Limburgers naar de rol van de gouverneurs in deze?

Gouverneur Theo Bovens bij de jaarlijkse Habetsezing van het Koninklijk LGOG op 18 juni 2015 in Roermond.

- 1 Huijs, T.P.M., 'Jhr mr Edouard de Kuyper (1817-1893), commissaris des konings, 1874-1893', in: Wieland, J.H.M., e.a. (red.), *De gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) 233-234.
- 2 Geciteerd in: *ibidem* 219.

*Viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden op 30 augustus 2014 in het Gouvernement te Maastricht, in aanwezigheid van onder anderen koning Willem-Alexander en koningin Máxima, koning Filip en koningin Mathilde, groothertog Henri en groothertogin Maria Teresa en de Duitse bondspresident Joachim Gauck.
Foto: Provincie Limburg*

Ik zie daarbij de periode van het Koninkrijk der Nederlanden: dat koninkrijk waarvan we momenteel het tweehonderdjarig bestaan vieren. Het koninkrijk bovendien waarvan de gouverneur, hier in Limburg, altijd één van de meest zichtbare vertegenwoordigers is geweest.

Actievoerder voor de provincie of vertegenwoordiger van de Kroon?

De andere gouverneur van Limburg, mijn collega in Belgisch-Limburg, gouverneur Herman Reynders, heeft in Hasselt een eigen ambtswoning. Dat fenomeen kennen we in Nederland niet meer. De laatste gouverneur die in onze provincie een ambtswoning betrok, was Sjeng Kremers in 1977.

In de ambtswoning van de Belgisch-Limburgse gouverneur hangt prominent een groot schilderij van koning Willem I. De koninklijke hand rust op een exemplaar van de Grondwet van 1815. Deze Grondwet – van 1815 dus – bouwde voort op die van een jaar eerder. Uit het niets werd een nieuw politiek bestel geschapen. ‘Het was één grote invention of tradition [...]’.³

Een ‘invention’ was ook de provincie Limburg. Een eenheid was die provincie daar-

3 Velde, Henk te, *Van regentenmentaliteit tot populisme* (Amsterdam 2010) 17.

voor nooit geweest. De historische kaart van Limburg van vóór de negentiende eeuw is volgens de historicus Rogier in staat om zelfs de meest ondernemende geschiedvorsers tot vertwijfeling te brengen.⁴ In 1815 stond plots een provincie Limburg op de kaart: één van de zeventien provincies van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden. Of één van de achttien, als we het Groothertogdom Luxemburg meetellen, dat immers formeel een andere status had, maar de facto een provincie was.⁵

De Koning stelt in alle Provinciën Commissarissen aan, onder zulke benaming als Hij goedvindt [...].

Aldus de Grondwet.⁶ Dat werd, voor alle Nederlandse provincies, de benaming 'gouverneur'.

Het ambt van gouverneur was ook nieuw. Hoewel, ook weer niet helemaal, want de functie deed denken aan die van departementsprefect uit de Franse tijd en dat riep met name bij de latere Belgen negatieve herinneringen op.⁷

En in Maastricht betrof de gouverneur het pand van de voormalig militair-gouverneur van de vesting, sinds eeuwen al het Gouvernement geheten, waardoor ongetwijfeld het beeld over het ambt bij de gewone stedeling werd beïnvloed.⁸

Elke gouverneur, zo bepaalde de Nederlandse Grondwet verder, kreeg van de koning

zoodanige instructiën, als Hij [de koning] [...] tot de waarneming van het belang van den Lande en van de Provincie noodig oordeelt.⁹

Genoemd werden dus het belang van het land én het belang van de provincie: daarmee raakte dit grondwetsartikel aan de tweeledige positie van de gouverneur. Ook vandaag de dag nog heeft de commissaris van de Koning in Nederland een tweevoudige staatrechtelijke betrekking: hij (of zij) is enerzijds provinciaal orgaan en anderzijds rijksorgaan.¹⁰

Bij het begin van het Koninkrijk der Nederlanden lag het zwaartepunt duidelijk bij het

4 Rogier, L.J., 'Limburg in de Franse tijd', in: Batta, E.C.M.A. e.a. (red.), *Limburg's verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815*, deel 2 (Maastricht 1967) 668.

5 Horst, Han van der, *Nederland en Luxemburg: twee eeuwen parallellen* (Ministerie van Buitenlandse Zaken) (Den Haag 2014) 4.

6 Grondwet 1815 artikel 137.

7 Janssens, J.W., *De commissaris van de Koningin. Historie en functioneren* ('s-Gravenhage 1992) 14.

8 Website provincie Limburg: http://www.limburg.nl/Bestuur/Commissaris_van_de_Koning_Gouverneur [geraadpleegd 15-6-2015].

9 Grondwet 1815 artikel 137.

10 Raad voor het openbaar bestuur, *De burgemeester van de provincie? Advies Commissaris van de Koningin als rijksorgaan* (Den Haag 2006) 12.

functioneren als rijksorgaan. Men wilde in 1815 zeker stellen dat de nog prille eenheidsstaat niet zou worden bedreigd door te machtige en eigenzinnige provinciale besturen en door een herleving van oude gewestelijke sentimenten. Een centralistische benadering van het binnenlands bestuur was het uitgangspunt en via de gouverneur kon het staatsgezag toezicht en grip houden op het provinciaal bestuur, gemeenten en inwoners. De gouverneur werd dus in de eerste plaats beschouwd als uitvoerder van de wil van de centrale regering, in casu van de vorst.¹¹

Er heeft een geleidelijke ontwikkeling plaatsgevonden waarbij het ambt is 'geprovincialiseerd', zeker na de grondwetsherziening van 1848. Stapsgewijs is het rijkstoezicht houdende element afgenomen en heeft de functie zich meer ontwikkeld tot die van provinciaal orgaan.¹² Een recent verschenen boek over tweehonderd jaar Gelderse commissarissen van de Koning en Koningin schetst een ontwikkeling van (rijks)pottenkijker tot provinciaal boegbeeld.¹³ Of anders geformuleerd: van toezichthouder tot verbinder.¹⁴

Het goede evenwicht vinden tussen de belangen van het koninkrijk enerzijds en die van de provincie anderzijds – waarbij het zwaartepunt dus in tweehonderd jaar danig is verschoven – dat is de uitdaging voor de commissaris of gouverneur. En dat blijkt soms lastig, ook in Limburg.

Toen de Limburgse gouverneur Paul Gericke van Herwijnen bijvoorbeeld, in 1844 een protest van Gedeputeerde Staten tegen de landelijke belastingplannen van de regering niet tegenhield, maar zelfs zei te steunen, wilde koning Willem II hem meteen ontslaan.¹⁵ Ruim 130 jaar later, in 1978, overlegde gouverneur Sjeng Kremers in Den Haag met de regering over de Perspectievennota Zuid-Limburg (PNL). De onderhandelingen waren hard en de sfeer was gespannen. Premier Van Agt en minister Andriessen van financiën verweten Kremers dat hij zich gedroeg als een actievoerder voor Limburg en niet als een vertegenwoordiger van de Kroon.¹⁶

11 Janssens, *De commissaris van de Koningin* 15.

12 Raad voor het openbaar bestuur, *De burgemeester van de provincie* 9-11; Janssens, *De commissaris van de Koningin* 11-50; Crucq, Joop, *De commissaris van de Koningin als voorzitter van provinciale staten: van toezichthouder tot verbinder* (z.pl. 2012) (onuitgegeven afstudeerscriptie, Open Universiteit Nederland) 6-11.

13 Roelofs, Rob en Jonn van Zuthem, *Van pottenkijker tot boegbeeld. 200 jaar Gelderse Commissarissen van de Koning(in)* (z.pl. 2014).

14 Crucq, *De commissaris van de Koningin*.

15 Kempen, A.F.J. van, 'J.E.P.E. Gericke (1785-1845), gouverneur van Limburg, 1841-1845, in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen* 100.

16 Geraets, Fons, *Boven het maaiveld. 100 portretten van markante Limburgers uit de twintigste eeuw* (Weert 1999) 203. Zie ook: Caljé, Pieter, 'Naar een nieuw Limburg. Het verhaal van de periode: 1976-1985', in: Hovens, Frank e.a. (red.), *Dag 23 - 9 januari 1976. Koningin Juliana opent de Rijksuniversiteit Limburg* (De kleine geschiedenis van Limburg in 25 dagen) (Zwolle 2010) 23; Derix, Jan, *Perspectief voor Limburg. Stappen en obstakels in het beleid rond de Perspectievennota Zuid-Limburg, 1965-1990* (Maastricht/Leeuwarden/Maastricht 1990) 64.

Commissaris en gouverneur

De functienaam 'gouverneur' is door de Provinciale Wet van 1850 formeel veranderd in 'commissaris des Konings'. Deze nieuwe naam gaf duidelijk aan dat de commissaris ook toen nog vooral beschouwd werd als een man van de koning, of beter: van de regering en niet als een 'man der Staten'.¹⁷ In Limburg bleef de aanduiding 'gouverneur' ook na 1850 in zwang, maar daarmee vertel ik u niets nieuws.¹⁸ Een wettelijke basis voor die benaming is er niet, maar in de wetenschap dat zowel Zijne Majesteit als de drie ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties die ik inmiddels als "baas" heb mogen meemaken, deze aanspreektitel in overlegsituaties en toespraken gebruiken, wordt de term 'gouverneur van Limburg' mijns inziens in rechte gebruikt.

Binnen het huidige Koninkrijk der Nederlanden zijn er, behalve dus de gouverneur van Limburg, de gouverneurs van Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. Daarnaast kennen we in het Europese deel van het koninkrijk de gouverneur van de hoofdstad en de gouverneur der residentie, twee militaire functies. De titel gouverneur van Breda, of van de KMA, wordt door de huidige voorzitter van het College van Bestuur van de Defensie-Universiteit niet meer gebruikt.

Overigens maken ook de andere commissarissen van de Koning wel eens dankbaar gebruik van de aanduiding 'gouverneur'. Mijn huidige Utrechtse collega Willibrord van Beek bijvoorbeeld noemt zichzelf tijdens een zakenmissie in China 'governor' en niet 'King's commissioner'. Dat is daar duidelijker.¹⁹

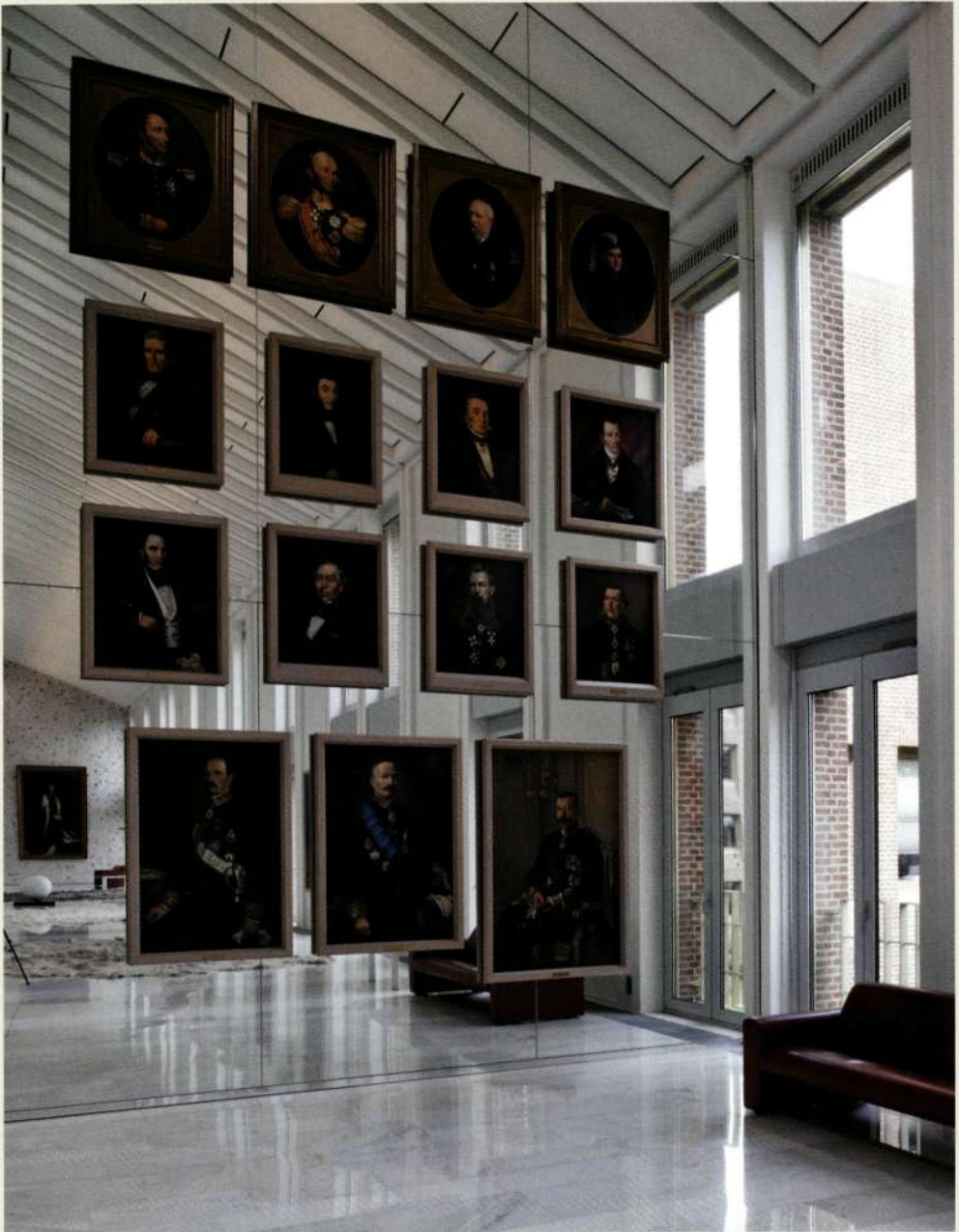
Inderdaad kan de benaming 'commissaris van de Koning' in het buitenland tot misverstanden aanleiding geven. Zo ervoer gouverneur Van Voorst tot Voorst ooit dat de aanduiding 'Queen's commissioner' ertoe leidde dat men meende van doen te hebben met de man die de aandelenportefeuille van de koningin beheerde.²⁰

17 Kempen, A.E.J. van, 'Jhr mr E.J.P. van Meeuwen (1802-1873), gouverneur/commissaris des konings van Limburg, 1846-1856', in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* 136.

18 Site provincie Limburg: http://www.limburg.nl/Bestuur/Commissaris_van_de_Koning_Gouverneur [geraadpleegd: 1-5-2015]; Boogaard, Jacques van den, 'In Maastricht woont een gouverneur', in: *Zicht op Maastricht*, http://www.zichtopmaastricht.nl/tekst/digitale_biografie/uw_verhalen/in_maastricht_woont_een_gouverneur [geraadpleegd: 1-5-2015].

19 Vrijsen, Eric, 'Anatomie van de macht: Commissaris van de Koning', in *Elsevier* 25 maart 2014, <http://www.elsevier.nl/Juist/achtergrond/2014/3/Anatomie-van-de-macht-Commissaris-van-de-Koning-1488558W> [geraadpleegd 12-5-2015].

20 Mededeling bevestigd door B.J.M. baron van Voorst tot Voorst, 25-5-2015.

De 'gouverneurswand' in het Gouvernement te Maastricht, met de portretten van de eerste elf Limburgse gouverneurs/commissarissen van de Koning(in) en met in de bovenste rij de koningen Willem I, II en III en koningin-regentes Emma. Foto: Provincie Limburg

De gouverneurs van Limburg

Gedurende tweehonderd jaar Koninkrijk der Nederlanden telde Limburg... ja, hoeveel gouverneurs en commissarissen van de Koningin en Koning hebben we eigenlijk gehad sinds 1815? Zijn dat er 18, 19, 20, 21, 22, 23? Dit is geen multiple-choice, noch een quiz-vraag, want al deze antwoorden zijn in principe mogelijk.

In de galerij in het bestuursgedeelte van het Gouvernement aan de Maas hangen de portretten van de Limburgse gouverneurs. Dat zijn er daar 18 – de huidige commissaris hangt er vanzelfsprekend nog niet, dat gebeurt pas na zijn afscheid.

Een boek over het gouvernement, uitgegeven door de provincie Limburg, vermeldt over de reeks gouverneursportretten in de galerij: 'de serie [...] is zo compleet als men wilde'.²¹ De reden voor deze enigszins curieuze formulering ligt besloten in de historie van Limburg.

De NSB-commissaris der provincie uit de bezettingsjaren, graaf de Marchant et d'Ansembourg, blijft in de galerij – letterlijk – buiten beschouwing. Overigens is de reeks portretten in het gouvernement samengesteld vanuit een Nederlands, of zo u wilt: Noord-Nederlands perspectief. Dus ontbreken de drie gouverneurs die gedurende de jaren 1830-1839 waren aangesteld door de Belgische regering en die in die periode, vanuit Hasselt, het overgrote deel van de provincie feitelijk onder hun gezag hadden. Overigens constateerde ik dat men in Luik hetzelfde doet: in het zeer onlangs uitgegeven boek *Les Gouverneurs de la Province de Liège* begint men te tellen in 1830, met voorbijgaan dus aan de daaraan voorafgaande Nederlandse periode.²²

In het gouvernement hangt wel weer een schilderij van Antonius Borret, één van de twee commissarissen belast met de wederinbezitneming en het voorlopig bestuur der wederinbezitgenomen landstreken van Limburg, door koning Willem I benoemd in juni 1839. Zijn collega-commissaris was Paul Gericke van Herwijnen die twee jaar later, in 1841, de eerste gouverneur van het nieuw gevormde Nederlands Limburg zou worden. En Gericke van Herwijnen was tussen 1831 en 1839 'buitengewoon commissaris' geweest, 'bekleed met het opperste burgerlijk gezag in de provincie Limburg'. De facto ging hij daarbij alleen over Maastricht en Sint-Pieter die als enige Limburgse gemeenten tijdens de Belgische jaren in Nederlandse handen bleven. Buitengewoon commissaris Gericke van Herwijnen was niet vaak in Maastricht en gedurende zijn afwezigheid fungeerde gedeputeerde jonkheer Piërré Kerens als waarnemend gouverneur.²³

21 Leeuwen, Fred van, Pieter Defesche en Leo de Bruijn (red.) *Een gouvernement aan de Maas* (z.pl. 1999) 51.

22 Philippe Raxhon (red.), *Les Gouverneurs de la Province de Liège. Histoire d'une fonction, mémoire d'une action* (Brussel 2015).

23 Kempen, A.E.J. van, 'J.E.P.E. Gericke (1785-1845), buitengewoon commissaris, 1831-1839, en P.A.S. Kerens (1781-1862), waarnemend gouverneur, 1831-1839', in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen* 54-56.

Bij het tellen van de gouverneurs bemoeilijkt de Belgische periode de Limburgse reken-som. Wanneer ik alleen – wat ik maar even noem – de ‘reguliere’ gouverneurs en commissarissen meetel, dus exclusief de commissarissen voor de wederinbezitneming, de buitengewoon commissaris, de waarnemers en de commissaris die werd benoemd door de Duitse bezetter, dan kom ik voor Limburg uit op achttien gouverneurs en commissarissen van de Koningin en Koning, inclusief de huidige.

Achttien: geen uitzonderlijk aantal, iets boven het Nederlandse gemiddelde van bijna zestien. (Flevoland is hierbij niet meegerekend.)²⁴

‘Limburger in hart en ziel’

Van alle Nederlandse provincies heeft Limburg verreweg het langst moeten wachten op een commissaris van de Koning (of Koningin) die in de provincie zelf geboren was.²⁵ Het reeds aangehaalde boek over het gouvernementgebouw constateert met betrekking tot de portrettenreeks in de galerij:

Een pikante bijzonderheid is, dat in de lange rij gouverneurs maar uiterst zeldzaam een Limburger aan te treffen was en is.

Om daar tussen haakjes aan toe te voegen: ‘Ook een vrouw ontbreekt trouwens’.²⁶

De eerste gouverneur die in Limburg was geboren en overigens ook getogen, was Gustave Ruijs de Beerenbrouck. Hij trad als gouverneur aan in 1893. Zijn naam was toen nog Ruijs van Beerenbroek, met o-e-k. Twee jaar later werd de familienaam verfranst.

Het Noord-Limburgs Tweede Kamerlid Leopold Haffmans ging in 1893 in het *Venloosch Weekblad* in op de reden waarom er doorgaans geen Limburgers werden benoemd tot gouverneur:

24 Het aantal gouverneurs/commissarissen van de Koning(in) sinds 1815: Friesland: 12; Gelderland 15; Noord-Holland en Noord-Brabant: 16; Zuid-Holland 17; Groningen, Overijssel, Zeeland en Limburg: 18; Drenthe en Utrecht: 22. Niet meegeteld zijn: waarnemers, commissarissen benoemd door de Duitse bezetter en de in 1839 voor Limburg benoemde commissarissen voor de wederinbezitneming. Commissarissen die na de bevrijding in hun functie werden herbenoemd, zijn niet apart meegeteld. Flevoland is buiten beschouwing gelaten.

25 Flevoland is hier buiten beschouwing gelaten. De jaartallen waarin een provincie een gouverneur (Commissaris van de Koning) kreeg die in de desbetreffende provincie geboren was: Friesland, Groningen, Utrecht, Overijssel, Gelderland en Zeeland in 1814; Noord-Brabant in 1842; Zuid-Holland in 1844; Drenthe in 1846 en Noord-Holland in 1855. Holland had ook in de periode voor 1840, toen Zuid en Noord-Holland één provincie vormden, twee gouverneurs en twee colleges van GS: één voor het noordelijk en één voor het zuidelijk deel van de provincie Holland. Bij genoemde jaartallen zijn deze twee delen als afzonderlijke provincies beschouwd.

26 Leeuwen, Fred van, *Een gouvernement aan de Maas* 19.

Vooreerst stond er te vreezen dat er van de omstandigheid, dat de heer Ruys Limburger is, een beletsel zou gemaakt worden. [...] De reden ligt voor de hand: vrees voor familieregeering, voor nepotisme. Met den heer Ruys is zulks wel niet te vreezen, daar hij geen neven heeft [...].²⁷

Nu had Ruijs wel een zoon, Charles, maar dat terzijde...

Haffmans schreef ook: 'Limburg [...] is gewoon zijn "gouverneurs" uit Noord-Brabant te ontvangen'.²⁸ Inderdaad waren de drie gouverneurs die Ruijs voorgingen in het ambt allen Bosschenaar en zij besloegen met z'n drieën een periode van bijna een halve eeuw. Dit sloot aan – zoals het wel eens is omschreven – bij het beleid van Den Haag 'om de 'onbetrouwbare' Limburgers door Brabanders in toom te laten houden [...]'.²⁹ Het niet-Limburger zijn van de gouverneurs zal, behalve bij Haffmans, ook bij andere provinciegenoten zijn opgevallen. Het zal de beeldvorming dat de commissaris in eerste instantie de belangen van de Koning en diens regering verdedigde, boven die van de provincie, in deze eerste tachtig jaar hebben versterkt. De rijkstaak die een commissaris te vervullen had, kon blijkbaar de keuze mede bepalen, namelijk of hij wel of niet uit dezelfde provincie afkomstig was, of er relaties had.

Bezien we Nederland als geheel en bekijken we de mate waarin autochtonen – dat wil zeggen: inwoners van de eigen provincie – in de afgelopen tweehonderd jaar voor een benoeming in aanmerking kwamen, dan is er sprake van een soort golfbeweging.³⁰

De eerste gouverneurs die in 1814, nog vóór de vereniging met het zuiden, in de noordelijke provincies werden benoemd, waren op één na allemaal afkomstig uit de provincie waarin zij werden aangesteld. In de zuidelijke provincies, die er in 1815 bijkwamen, waren drie van de negen gouverneurs van de eerste lichting autochtoon. In zijn totaliteit waren er toen dus heel wat gouverneurs afkomstig uit de eigen streek.

Klachten rond een aantal van deze autochtone gouverneurs zorgden nadien al snel voor een radicaal ander benoemingsbeleid. Willem I benoemde voortaan nog slechts in zeer uitzonderlijke gevallen een gouverneur die afkomstig was uit de eigen provincie. Provinciaal particularisme diende te worden voorkomen door gouverneurs aan het werk te zetten die 'van buiten' kwamen.

Koning Willem II gooide het tijdens zijn regeerperiode weer over de andere boeg: in alle provincies waar posten vrijkwamen, benoemde hij juist gouverneurs die banden hadden met het gewest, behalve in Limburg.

27 *Venloosch Weekblad* 7 oktober 1893 1.

28 *Ibidem*.

29 Smeets, M.K.J., 'Van der Does de Willebois (1816-1892), commissaris des konings, 1856-1874', in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen* 146.

30 De volgende alinea's zijn gebaseerd op: Janssens, *De commissaris van de Koningin* 60-65.

Met de grondwetsherziening van Thorbecke, in 1848, begon dan weer een periode waarin de commissarissen des Konings bij voorkeur geen antecedenten hadden in de provincie die ze gingen besturen. Thorbecke wilde overal onafhankelijke commissarissen en dat kon het beste gewaarborgd worden door buitenstaanders te benoemen. Dat was het richtsnoer tot het einde van de negentiende eeuw. Toen was de vrees voor regionaal particularisme inmiddels dusdanig afgenomen dat affiniteit met de provincie wederom een pre werd. Bij deze nieuwe trend vond Limburg dus aansluiting met de benoeming van Ruijs de Beerenbrouck in 1893. Na de Tweede Wereldoorlog nam de factor herkomst bij commissarisbenoemingen weer af. Voor Limburg gold dat minder.

Zoals eerder vastgesteld: Limburg heeft van alle Nederlandse provincies het langst moeten wachten op een commissaris die uit Limburg zelf afkomstig was. Een nog onbeantwoorde vraag is: zaten ze hier in Limburg eigenlijk wel te wachten op een eigen gouverneur? En zo ja: hoe zwaar woog die wens? Had men opvattingen over de persoon die door de Koning of diens regering tot gouverneur werd benoemd, en waarop baseerde men dat oordeel?

In de eerste decennia na de Belgische afscheiding – dus na de vorming van onze huidige provincie – lijkt niet zozeer de geografische herkomst van de gouverneur van belang te zijn geacht, maar veel meer zijn religieuze achtergrond. De benoeming van Eduard van Meeuwen tot gouverneur, in 1846, ervoer het *Journal du Limbourg* bijvoorbeeld als ‘une éclatante satisfaction’ – een schitterende voldoening. De reden? Van Meeuwen was katholiek. Een niet-katholieke gouverneur, zoals Limburg die al enige jaren kende: dat was volgens de krant ‘une insulte permanente pour notre population’ – een permanente belediging voor onze bevolking.³¹

In 1874 werd Eduard de Kuijper – wederom niet afkomstig uit Limburg – benoemd tot gouverneur. De *Courier de la Meuse* omschreef hem als ‘un homme aux principes conservateurs, comme aux convictions sincèrement religieuses’ – een man dus van conservatieve beginselen en van oprecht godsdienstige overtuigingen. En daarom was de keuze van de regering voor deze gouverneur toe te juichen, aldus de Maastrichtse krant.³² Naast hetatholicisme werden hier de conservatieve beginselen van de nieuwe commissaris des Konings van belang geacht. Dat sluit aan bij de politieke context: er voltrok zich in de Nederlandse politiek een proces van ideologisering. Er vond politieke groepsvorming plaats waarbij de conservatief-katholieken de overhand kregen op de liberaal-katholieken, ook in Limburg.³³ Deze politieke component ging, naast de religieuze, een rol spelen bij de beoordeling van een nieuwe gouverneur.

31 *Journal du Limbourg* 18 februari 1846 3.

32 *Courier de la Meuse* 11 en 12 oktober 1874 1-2.

33 Lemmens, Eric, “‘Een eigenaardig kind in de Nederlandsche familie’”. De politiek-staatkundige integratie van Limburg, 1839-1918’, in Tummers, Paul e.a. (red.), *Limburg. Een geschiedenis*, deel 3: ‘Na 1800’ (Maastricht 2015) 77-80.

Gustave Ruijs de Beerenbrouck was 'Limburger in hart en ziel' en zijn benoeming werd daarom 'met zeer grote instemming begroet', zo werd later in *De Maasgouw* gememo-reerd.³⁴ Toch was er vooral ook een gevoel van opluchting dat het geen liberaal geworden was – er zat op dat moment namelijk in Den Haag een liberaal kabinet.³⁵ Onder de kop 'Een nieuwe Commissaris der Koningin' ging de *Limburger Koerier* niet in op de Limburgse herkomst van de nieuwe gouverneur. De krant oordeelde – kennelijk ook opgelucht – dat het kabinet zich 'liberaal getoond [had] in den besten zin van 't woord', door de conser-vatief-katholiek Ruijs te benoemen.³⁶ Een Limburgse afkomst was een pre, maar het was als enkel feit niet zaligmakend.

Dat bleek ook bij de gouverneurswisselingen in 1918 en 1936 toen met achtereenvol-gens Van Hövell tot Westerflier en Van Sonsbeeck twee gouverneurs van buiten Limburg aantraden. Nog voor bekend werd dat Van Hövell tot Westerflier de nieuwe gouverneur zou worden, schreef de *Limburger Koerier* al dat het de bedoeling was 'eene jonge energieke kracht van buiten Limburg ter benoeming voor te dragen'.³⁷ Er waren in de provincie zelf geen geschikte kandidaten te vinden, zo werd vanuit Limburg bericht in de landelijke pers.

Ware een van beide oud-ministers Regout nog in leven, de keuze zou dan wel als vaststaand geacht kunnen worden [...].³⁸

Maar die waren er dus niet meer.

Bij de komst van Van Sonsbeeck in 1936 legde de *Limburger Koerier* uit dat een Lim-burgse afkomst altijd wel een zekere rol speelde. De krant schreef:

Wanneer Limburgers pleiten om Limburgers in dit gewest voor belangrijke functies te benoemen, dan spruit dit verlangen niet voort uit een bekrompen, gewestelijk chauvinisme, maar wel uit een vage vrees – een vrees [...] dat men in Den Haag, met de beste bedoelingen, bekwame mannen naar Limburg zou zenden, die echter te ver af staan van de Limburgsche mentaliteit [...].³⁹

34 Panhuysen, G., 'Uit de geschiedenis van Limburg's provinciaal bestuur', *De Maasgouw* jrg.74 (1955) 121.

35 Beekelaar, G.A.M., 'Gustave Ruijs de Beerenbrouck (1842-1926), commissaris der koningin, 1893-1918, en Charles Ruijs de Beerenbrouck (1873-1936), commissaris der koningin, mei-au-gustus 1918', in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen* 267-268.

36 *Limburger Koerier*, 30 september 1893 1.

37 *Limburger Koerier* 10 september 1918 1.

38 *Algemeen Handelsblad* 28 september 1918 9.

39 *Limburger Koerier* 23 maart 1936 1.

Desalniettemin was de komst van niet-Limburger Van Sonsbeeck een gebeurtenis waarmee de krant Limburg kon gelukwensen:

Mr. van Sonsbeeck is van huis uit geen Limburger maar hij is een Nederlander, die voldoende zuidelijk is georiënteerd om bij voorbaat Limburg een ruime plaats te geven in zijn liefde voor ons volk.⁴⁰

Voor het eerst een voorzichtige verwijzing naar affiniteit hebben met de Limburgse identiteit, lijkt me. Het kon dus zeker iemand van buiten de provincie zijn, maar op de weegschaal van voors en tegens, meestal politiek of religieus van aard, woog een Limburgse herkomst wel degelijk mee. Dat wist ook dagblad *De Tijd*. Bij de komst van Frans Houben, in 1947, als opvolger van Van Sonsbeeck, scheef de katholieke krant:

Zonder chauvinistisch te zijn, ziet men [in Limburg] den zetel van provincie-gouverneur [...] gaarne ingenomen door een streekgenoot. Zij kunnen gerust zijn: hoewel niet in Limburg geboren, heeft mr. Houben honderd procent Limburgsch bloed in de aderen.⁴¹

Frans Houben stelde zichzelf in het *Limburgsch Dagblad* voor als 'een rasecht Limburger'.⁴² Overigens, als we alleen het geboortecriterium zouden nemen, zou Houben dus buiten de categorie 'Limburgse autochtone gouverneurs' vallen. Hij was immers geboren in Woudrichem, Noord-Brabant. Dit geeft maar weer eens aan hoe bepalend definities kunnen zijn bij een onderzoek.

Bij het vertrek van de in Rotterdam geboren Charles van Rooy in 1977 bereikten minister De Gaay Fortman van Binnenlandse Zaken stemmen vanuit Limburg die verkondigden dat de provincie juist gebaat zou zijn bij een gouverneur die niet uit Limburg afkomstig was.⁴³ Toch constateerde het *Dagblad voor Noord-Limburg* een poosje later uitdrukkelijk, dat de provincie met de komst van Sjeng Kremers 'weer een commissaris van de koningin [heeft] die in Limburg geboren is uit Limburgse ouders'.⁴⁴ Kortom: de Limburgse wortels van een gouverneur vormden een aspect dat in Limburg zeker gewaardeerd werd.

40 Ibidem.

41 *De Tijd* 2 december 1946 2.

42 *Limburgsch Dagblad* 30 november 1946 2.

43 Janssens, *De commissaris van de Koningin* 65.

44 Geciteerd in: *Dagblad de Limburger*, <http://www.limburger.nl/article/20150210/TOENENNU/975518986> [geraadpleegd 27-5-2015].

Het is aannemelijk, zo wordt wel eens gesteld, dat de factor herkomst bij de commissarissen van de Koning van groter gewicht is in provincies met een eigen identiteit.⁴⁵ Dit zou in ieder geval kunnen verklaren waarom afkomst in de eerste decennia na de vorming van Limburg een minder grote rol lijkt te hebben gespeeld: toen was er van een herkenbare en gedeelde identiteit nog geen sprake, daarvoor was de provincie nog te jong.

Identiteit en ziel

Het woord identiteit is gevallen.... Ik kan niet om enkele noties mijnerzijds rond dit begrip heen. De al dan niet bestaande Limburgse identiteit is een bijzonder populair gespreksonderwerp in politieke kringen, bij culturele verenigingen en organisaties, en ook bij wetenschappers, waartoe ik zeker de beroepsgroep van de historici met ere mag rekenen, naast die van sociologen, cultureel antropologen, taalwetenschappers en volkskundigen. Ik besef dat ik dit thema met fluwelen handschoenen moet bespreken. Ik ben onmiskenbaar een historicus, maar tegelijkertijd ben ik drager van het ambt van gouverneur en wordt daarmee gemakkelijk ook onderwerp, of zo u wilt: lijdend voorwerp, van dit thema.

Alleen al de afgelopen tien jaren is veel gepubliceerd en gediscussieerd over dit thema. De jubileumviering van het Koninklijk LGOG, het schrijven van een nieuwe geschiedenis van Limburg, de herdenkingen van tweehonderd jaar Koninkrijk, 175 jaar scheiding der beide Limburgen, 450 jaar Bisdom Roermond waren alle voor historici prachtige, niet

Charles van Rooy (commissaris van de Koningin van 1964 tot 1977) was de laatste gouverneur die een ambtskostuum droeg. Foto: Provincie Limburg

⁴⁵ Janssens, *De commissaris van de Koningin* 66.

te missen aanleidingen om het bestaan van een Limburgse identiteit aan te tonen, ook door ze te relativiseren en te ontkennen. Vele artikelen zijn inmiddels verschenen.⁴⁶

Een recente aanleiding van politiek-bestuurlijke aard was de aankondiging van het kabinet Rutte-II om plannen te ontwikkelen voor een provinciale herindeling, waarbij de opheffing van Limburg in 2017 een feit zou worden.⁴⁷ Opvallend is niet de oprechte weerstand tegen dit idee binnen Provinciale Staten van Limburg en vele Limburgse organisaties, maar in dit verband wél de motivatie van de minister van BZK, Ronald Plasterk, bij de intrekking van deze plannen. Hij schreef immers dat de landsdeelvorming zich zou beperken tot negen provincies;

In Friesland, Brabant en Limburg signaleert de [...] bewindsman een sterke eigen identiteit en de meeste weerstand tegen samengaan met een andere provincie.⁴⁸

Zo berichtten de media.

Eén van de vaste elementen in mijn toespraken waar ik het over zogenaamd typisch Limburgse zaken heb, is mijn stelling dat ik niet graag over 'Limburgse identiteit' spreek, omdat dit begrip grenzen en uitsluiting veronderstelt – je hoort erbij of je hoort er niet bij – maar over de 'Limburgse ziel'. Die is immers grenzeloos, en sluit meer mensen en groepen in.⁴⁹ Dit is méér dan een semantische trouvaille. De discussie over identiteit gaat immers om te beginnen over de vraag of er sprake is van één Limburg, wanneer dat dan ontstaan is, en over welk territorium wordt gesproken. Identiteit dicht immers kenmerken, eigenschappen, vaardigheden, competenties toe aan mensen die in een bepaald gebied wonen, of die tot een bepaalde groep behoren.

46 Leerssen, Joep, 'De Limburgse identiteit' en Wessels, Jos, 'Over grenzen, beeldvorming en identiteit. Aspecten van Nederlandse natievorming en een problematische regionale identificatie: Limburg vanaf circa 1800', in: Tummers, *Limburg. Een geschiedenis*, deel 3: 'Na 1800' (Maastricht 2015), 303-322 en 279-302; Knotter, Ad (red.), *Dit is Limburg! Opstellen over de Limburgse identiteit* (Zwolle 2009); Leerssen, Joep, 'De Limburgse identiteit: laveren tussen regionalisme, provincialisme en chauvinisme', in: Hovens, Frank e.a. (red.), *Dag 25 – 15 mei 1998. Avantis! Limburg grensoverschrijdend vooruit* (De kleine geschiedenis van Limburg in 25 dagen) (Zwolle 2010) 57-93; Derix, Govert, 'De uitvinding van het Limburggevoel', in: Weelen, Paul (red.), *Waar in 't bronsgroen eikenhout. 100 jaar Limburgs volkslied* (z.pl. 2009) 28-35.

47 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Bestuur in samenhang. De bestuurlijke organisatie in Nederland* (z.pl. 2013) 31; Dossier Landsdelen, *Binnenlands Bestuur*, <http://www.binnenlandsbestuur.nl/landsdelen> [geraadpleegd 15-6-2015].

48 *De Telegraaf* 5 februari 2014, http://www.telegraaf.nl/binnenland/22269384/_Plasterk_wil_zeven_provincies_.html [geraadpleegd 15-6-2015].

49 Zie bijv.: installatierede Theo Bovens als Commissaris van de Koningin, 7 oktober 2011, http://www.limburg.nl/Bestuur/Commissaris_van_de_Koning_Gouverneur/Twitter_toespraken_en_columns/Toespraken/2014 [geraadpleegd: 23-5-2015].

Vanuit deze opvatting kan er dus pas sprake zijn van een provinciale Limburgse identiteit als er sprake is van een provincie Limburg. Ik denk dat weinigen zullen beweren dat er in 1815 een Limburgse identiteit bestond; ik ben althans artikelen waarin dit wordt gesteld niet tegengekomen. Hoewel... In een nota uit augustus-september 1815 over de benoeming van de eerste gouverneur, werden de Limburgers al wel geduid, namelijk als een 'peuple mitoiën', een midden-volk.⁵⁰ Nota bene: de provincie was formeel nog maar enkele dagen oud.

Zodra de provinciegrenzen in de negentiende eeuw waren getrokken, en de staatkundige verhoudingen in vier etappes werden gestabiliseerd – één provincie 1815-1830, de periode van de afscheiding van België 1830-1839, de periode van Nederlandse provincie en hertogdom in de Duitse Bond 1839-1867, en de periode van 'normale' Nederlandse provincie vanaf 1867 – begint ook de vorming van een groepsdenken, gemeenschapsvorming. Dat geschiedt in vele facetten: religieus, cultureel, taalkundig, politiek, economisch, en zeker ook bestuurlijk.

Is er in deze facetten sprake van zoiets als een gemeenschappelijkheid? Het makkelijkst lijkt deze vraag te beantwoorden op het terrein van de religie. In de negentiende eeuw is Limburg zonder twijfel overwegend Rooms-Katholiek te noemen. De kerkstructuur krijgt vorm door de vorming van het bisdom Roermond in het midden van de negentiende eeuw. Het bisdom wordt voorafgegaan door een apostolisch vicariaat, terwijl daarvoor het hele territorium behoorde tot de bisdommen Aken en Luik.⁵¹ Rolduc werd in 1831 als Luikse instelling geopend, en ging in 1843 als Roermondse instelling door, na de afsplitsing van een deel dat naar St. Truiden verhuisde. De grenzen van het bisdom komen voor 99,8% overeen met die van de provincie Limburg. Het bisdom is namelijk een paar vierkante kilometer groter, omdat delen van de tot Roermond behorende parochie Molenhoek op Gelders grondgebied liggen.

Onmiskenbaar heeft het bestaan van één kerkelijk gebied, met een sterke structuur, éénduidige leiding, een eigen opleidingsstructuur en niet onbelangrijk: het plaatsings- en personeelsbeleid, aan het gevoel bijgedragen bij elkaar te horen, al moeten we dit niet te absoluut zien.⁵² Het zou nog vele jaren duren voordat de gewone gelovige dit bisdom-Roermond-gevoel zou ervaren. Feitelijk was dat pas het geval in de twintigste eeuw door de opkomst van gezamenlijke media (het bisdomblad), de actieve steun van het bisdom

50 Peters, L.A.H., 'Bij de benoeming van de eerste gouverneur van Limburg in 1815', *De Maasgouw* 96 (1977) 1-10.

51 Haye, Régis de la, 'De Franse Tijd (1794-1814), Luiks en Akens intermezzo (1801-1840)', in: Haye, R. de la en P. Hamans (samenstelling), *Bisdom langs de Maas* (Maastricht/Roermond 2009) 366-377.

52 Zie o.a. Leerssen, 'De Limburgse identiteit', in *Dag 25 – 15 mei 1998* 80. Voor het het plaatsings- en personeelsbeleid van de Limburgse bisschoppen vanaf Paradis, zie: Sniekers, Theo, 'De voorgangers van Gijzen', in 'God in Limburg', bijlage van het *Limburgs Dagblad*, 25 maart 1989 67.

bij parochievorming en kerkenbouw, het rondtrekken van de bisschop, en het bekender worden van de kerkleiding door kerkpolitieke discussies en opvattingen in de publiciteit. De groei van een Limburgse katholieke identiteit hangt nauw samen met de groei van de katholieke zuil in Nederland in het algemeen. Doordat deze zuilenmaatschappij steeds betekenisvoller werd, kon ook de 'Limburgisering' van de katholieke zuil binnen de provinciale, of zo u wilt: diocesane grenzen groeien. Het bisdom bevorderde actief de vorming van provinciale, tegelijk diocesane organisaties op gebied van onderwijs, gezondheidszorg, economie, standsorganisaties, cultuur en media.⁵³

Deze Limburgisering van de katholieke zuil en de identificatie met Limburg bij de diocesane verbanden in het bisdom Roermond werden versterkt doordat zij zich vaak als 'Limburgse' organisaties profileerden.

Bij de werkgevers bijvoorbeeld. De landelijke *Algemeene RK Werkgeversvereniging* (ARKWV) werd in 1922 omgevormd tot een federatie van diocesane verenigingen, één in elk van de vijf bisdommen. Vier van de vijf verwezen in hun naam naar het bisdom. De uitzondering was de werkgeversvereniging in het bisdom Roermond, die voerde een provincie-aanduiding: het was de *Limburgsche Katholieke Werkgevers Vereniging* (LKWV), in tegenstelling tot bijvoorbeeld de *Katholieke Werkgevers Vereniging in het bisdom 's-Hertogenbosch*.⁵⁴ En onder de vijf katholieke middenstandsbonden – ook hier weer bisdomsgewijs georganiseerd – bevond zich de *Roomsch Katholieke Limburgse Middenstandsbond*, opgericht in 1913. Het was dus niet de katholieke middenstandsbond 'in het bisdom Roermond', zoals in lijn gelegen zou hebben met de naamgeving elders in katholiek Nederland.⁵⁵

We zien dit terug in de sport. Voor de Tweede Wereldoorlog overkoepelde de *Roomsch-Katholieke Federatie van Roomsch-Katholieke Voetbalbonden in Nederland* (RKF) de katholieke voetbalbonden in de vijf bisdommen. In het bisdom Roermond was dit de RKLVB: de *Roomsch-Katholieke Limburgsche Voetbalbond*.

In 1928 werd de *Diocesane Commissie van Samenwerking Limburg* opgericht, als overkoepeling van de katholieke standsorganisaties in het bisdom Roermond.⁵⁶ En toen dat bisdom in 1947 een nieuw diocesaan weekblad ging uitgeven, kreeg dat periodiek de titel *Limburg: katholiek weekblad voor het Bisdom Roermond*.

53 Hamans, P.W.F.M., 'Het tweede bisdom Roermond (1841/1853 - heden)', in: Haye, R. de la, *Bisdom langs de Maas* 379-610.

54 Katholiek Documentatiecentrum (Nijmegen) (KDC), *Archief van de Algemene Katholieke Werkgeversvereniging*, archiefnr.917, 'Ten geleide' en plaatsingslijst nrs.6 t/m 10, http://www.ru.nl/kdc/over_het_kdc/archief/over_de_archieven/stands_en/archieven_van/archieven_i/werkgeversvereniging [geraadpleegd 27-6-2015].

55 KDC, *Archief Aartsdiocesane Katholieke Middenstandsbond*, archiefnr.896; *Archief Katholieke Middenstandsbond, bisdom Breda*, archiefnr. 909; *Archief Katholieke Middenstandsbond, bisdom 's-Hertogenbosch*, archiefnr. 313; *Archief Katholieke Middenstandsbond, bisdom Haarlem*, archiefnr. 1015.

56 SHCL, archief van de Diocesane later Limburgse Commissie van samenwerking, EAN0804.

De gelukkige omstandigheid, dat de diocesane en provinciale grenzen samenvallen is o.m. de oorzaak geweest, dat het diocesane provinciale blad "Limburg" genoemd zal worden.

Aldus een vooraankondiging in de pers.⁵⁷

Het bisdom Roermond vergistte zich in 2013 zelfs in zijn eigen naam en noemde zich per ongeluk *bisdóm Limburg*; een abuis dat ook in de (Limburgse) pers kan worden aangetroffen.⁵⁸ Overigens bestaat er sinds 1827 in het huidige Duitsland een bisdom met de naam Limburg.⁵⁹

Belangrijk voor het ontstaan van een Limburg-gevoel was mede wellicht de eenvormige opleiding van priesters en regulieren. Rolduc speelde bijvoorbeeld een grote rol in de verspreiding van de Nederlandse taal.⁶⁰ En de onderwijsordes die in de negentiende eeuw in Limburg ontstonden, ontwikkelden onderwijsmethodes en -inhoud waarin bijvoorbeeld aandacht was voor streekgeschiedenis en de bestudering van natuur en landschap in de eigen omgeving. En individuele priesters brachten hun interesses en opleiding bijeen. De naamgever van deze lezing, pastoor Habets, is slechts één van de voorbeelden als stuwende kracht voor de regionale geschiedbeoefening.

De discussie over het bestaan van een zogenaamde 'eigen' identiteit behelst het besef, anders te zijn dan anderen buiten de groep. Voor wat betreft de religie is dit 'anders zijn' ten opzichte van de tot lang in de twintigste eeuw dominante protestantse Nederlandse religie evident. Voor de semi-religieuze aspecten, datgene dat tegenwoordig met cultureel-katholiek wordt aangeduid, geldt dat evenzo. Er zou dan echter sprake moeten zijn van één katholieke identiteit ten opzichte van een protestantse. Maar als verklaring voor de kracht van een Limburgse identiteit is dit nooit afdoende, omdat immers ook binnen de Nederlandse kerkprovincie die ene katholieke identiteit een relatief begrip is. Roermond wordt elders als een bijzonder bisdom wordt gezien, zo is althans mijn eigen ervaring.

Voor de culturele facetten geldt dit deels ook. Als eigenheid wordt vertaald in het hebben van eigen folklore, om maar iets voor de hand liggends te noemen, is mij géén folkloristische uiting bekend die overal in Limburg voorkomt én alleen in Limburg voorkomt. Schutterijen treffen we ook over de provinciegrens, en lokale dorpse tradities komen

57 *Limburgsch Dagblad* 19 oktober 1946 2.

58 Dienst Kerk en samenleving, *Jaarverslag Stichting Evangelie en Samenleving 2012* (z.n. 2013) 2. Voor de pers, zie bijv. *Limburgsch Dagblad* 21 februari 1933 8; *De Telegraaf* 17 januari 2014, http://www.telegraaf.nl/binnenland/22218982/_Bisdóm_sluit_geen_kerken_dorp_.html [geraadpleegd 28-6-2015].

59 Website Bistum Limburg, <https://www.bistumlimburg.de/bistum-limburg/ueber-das-bistum.html> [geraadpleegd 28-6-2015].

60 Bovens, Th.J.Fr.M., *De brug tussen Vlaanderen en Nederland. De Limburgse reacties op de Vlaamse Beweging 1830-1875*, onuitgegeven doctoraalscriptie Katholieke Universiteit Nijmegen (Nijmegen/Maastricht 1987) 41-47.

meestal ook alleen in die betreffende plaats voor, en niet van Mesch tot Molenhoek.

Voor de zogenaamde eigen taal geldt hetzelfde. Hoewel sprake is van verbindende kenmerken van één Limburgse streektaal, zijn de onderlinge verschillen en taalgrenzen significant aanwezig. Het Limburgs volkslied is niet voor niets in het Nederlands geschreven.⁶¹ En dan zwijg ik nog over ons toegedichte gemeenschappelijkheden als liefde voor de blaasmuziek ten opzichte van andere muzieksoorten, of voorkeuren voor vlaai ten opzichte van de tompouce.

En dus is er mijns inziens sprake van een te beperkte uitleg van of associatie met het thema identiteit. Alsof identiteit iets te maken heeft met gevoel, met karakter, met niet-fysieke zaken, met zaken als taal, cultuur en geloof, met hoe we met elkaar omgaan, onze gebruiken en tradities. Of hoe anderen met ons omgaan, naar ons kijken, ons behandelen, waarbij 'ons' in dit geval op alle in Limburg wonende burgers slaat. Ik doe aan het belang van al die zaken geen letter af. Volgens Leerssen zijn ze zelfs hardnekkiger en bestendiger dan ooit vermoed.⁶² Maar om politieke of economische betekenis te krijgen, heeft het begrip identiteit meer nodig, namelijk organisaties, beleid en overheid.

In Utrecht bestaan ongetwijfeld vele lokale gebruiken, en zonder dat ik daar onderzoek naar gedaan heb, voelt de gemiddelde Utrechenaar zich echt anders dan de Amsterdammer, of de Hollander. En toch zal de Utrechtse identiteit niet gauw dezelfde gevoelswaarde, laat staan dezelfde politieke lading bezitten dan die in de door Plasterk genoemde provincies. Daar is meer voor nodig.

De Limburgse identiteit is in de negentiende en twintigste eeuw ontstaan door het gevoel anders te zijn, juist omdat we in contact waren met de zich vormende Nederlandse staat en staatsorganen. Ook de Nederlandse identiteit was groeiende, net als later de Duitse en de Belgische. Nationale identiteiten groeiden vanuit de eigen machtscentra, gebaseerd op dominante beelden van gezamenlijke geschiedenis, en vaak een gezamenlijk beleefd geloof.

En zoals in zovele grensgebieden van Nederland, ja van Europa, heeft het bestuurlijke centrum het gevoel dat de grensprovincies veraf liggen.

We hebben vele voorbeelden van hoe Nederlanders en buitenlanders naar onze provincie keken, in elk geval als iets on-Nederlands.⁶³ Flamingant Julius Vuylsteke bijvoorbeeld noemde in 1872 op het 13^e Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Antwerpen Maastricht een bastaardstad in Nederland, toen de Limburgse hoofdstad zich daar opwierp als congresplaats voor de 14^e editie.⁶⁴ Het gevoel aan Limburgse zijde dat Den

61 Kroon, Sjaak en A.L.M. Valken, 'Dialect in Limburg', in: *Dialect en school in Limburg* (Amsterdam 2004), 27.

62 Leerssen, 'De Limburgse identiteit', in Tummers, *Limburg. Een geschiedenis* 321.

63 Zie bijv.: Camp, Rico op den, "'Wandelend in den vreemde'". Limburg en de Nederlandse natie in de reisverslagen van J. Craandijk', *De Maasgouw* 113 (1994) 161-176.

64 Bovens, *De brug tussen Vlaanderen en Nederland* 91.

Haag letterlijk, figuurlijk en mentaal veraf is, is een populair onderdeel van de boodschap die Limburgers bedoeld of onbedoeld uitdragen. En dan zijn gevoelens van minderwaardigheid of superioriteit zijden van dezelfde medaille.

Georganiseerde identiteit

Nee, mijn gedachte is, dat er pas sprake kan zijn van een betekenisvolle identiteit als die is gekoppeld aan, of samenvalt met een vorm van organisatie. Ik noem dat 'georganiseerde identiteit'. Dat begint met een provinciale overheid, een middenbestuur dat provinciale belastingen heft, provinciale verordeningen afkondigt, zich kortom bemoeit met iedereen die zich in de provincie ophoudt, er woont of werkt. Een provinciale overheid die in de negentiende eeuw een wapen kiest, in de twintigste eeuw een volkslied aanwijst, en later een vlag laat ontwerpen. Een overheid die zelfstandige relaties aangaat met regionale overheden elders in Europa en de wereld. Een provinciale overheid die in de laatste decennia van de vorige eeuw uitgroeide tot een initiatiefrijke politiek speler, met een besef van eigen kracht.⁶⁵

Een overheid die provinciale organisaties in het leven roept en financieel en organisatorisch ondersteunt op gebied van sport, cultuur, economie, gezondheidszorg en zo meer. En doordat er sprake is van provinciale politiek, ontstaan ook Limburgse afdelingen van landelijke politieke partijen en stromingen, waardoor ook geijverd kan worden voor Limburgse kandidaten op landelijke lijsten voor de Eerste en Tweede Kamer, Europees Parlement, en zelfs de regering.⁶⁶ Dit wordt ondersteund door op Limburgse schaal georganiseerde media, zelfs en met name nu ook in het televisie en sociale media-tijdperk.

Dit wordt daarnaast geschraagd door de 'territoriale congruentie', dat wil zeggen dat ook andere overheidsstructuren Limburg als eenheid nemen, hetgeen zeker niet altijd voor de rest van het land geldt. Ik noem bijvoorbeeld de reorganisaties die de afgelopen jaren binnen justitie en politie tot stand zijn gebracht en waarbij Limburg als één van de weinige provincies een eigen arrondissement of politieregio vormt.

Lokale artiesten, zingend in lokale dialecten, worden Limburgse artiesten. Beppie Kraft is mede daardoor populair van Molenhoek tot Mesch. En de aanvraag voor de erkenning van het Limburgs als streektaal zou zonder het bestaan van een provinciale overheid veel lastiger tot stand zijn gekomen.

Standorganisaties organiseren zich ook naar de bestuurlijke schaal die voor hen interessant is. En dus kennen we nog een Limburgse Land- en Tuinbouwbond, een Limburgse

65 Elmpt, Hendrik Jan van, *Een besef van eigen kracht. Limburgse provinciale politiek in de periode 1962-2007* (Sittard/Maastricht 2011).

66 Zie voor de kandidaat-Tweede Kamerleden bijv.: Lemmens, Eric, *Aan Vorst en Vaderland gehecht, doch tevreden zijn zij niet. Limburgse politici in Den Haag 1839-1918* (Amsterdam 2004) 11.

Werkgeversvereniging, en een MKB-Limburg, omdat er regionaal Limburgs economisch beleid wordt gevoerd. En de 2600 medewerkers van VdL-NedCar hoeft ik er niet van te overtuigen dat ze hun baan hebben mede dankzij een Limburgse overheid en een Limburgse minister van Economische Zaken. En dat is overigens nog waar ook!

De provinciale overheid als motor en waarborg voor groei en behoud van regionaal verschil ten opzichte van de collega-provincies in Nederland. Dat doet zij door actieve steun aan organisaties met dezelfde provincie als werkgebied. Daarin is het trekken van te strakke grenzen inmiddels op velerlei terrein verlaten. Zo kennen we economische samenwerking met Zuid-Oost Brabant in het Brainport 2020-concept, of deelname van Brabantse en Duitse schutterijen aan het Oud Limburgs Schuttersfeest (samen met onze Belgische burens vanzelfsprekend). De bestudering van de streektaal gaat ook over provincie- en landsgrenzen heen. Zo beschouwd is de eerder aangehaalde gedachtesprong van begrensde identiteit naar grenzeloze ziel zeker niet onlogisch.

Maar de fascinatie groeit als het op de geschetste manier gedefinieerde begrip identiteit, de 'georganiseerde identiteit', op zijn beurt de instandhouding van een provinciale overheid bewerkstelligt. Identiteit dus als drager van de verbinding tussen gemeenschap en overheid. Hierover kunnen bestuurskundigen nog talloze studies verrichten.

Rol van de gouverneur

De rol van de gouverneur in de genoemde ontwikkeling is daarbij op voorhand interessant. De negentiende-eeuwse gouverneurs vertegenwoordigden in eerste instantie het nationaal gezag in de provincie. De twintigste-eeuwse gouverneurs blijken eerder de vertegenwoordigers van de provincie bij het nationale gezag. Alleen al het bestaan van de zelfstandige functie van commissaris of gouverneur, rijksorgaan én provinciaal orgaan tegelijk, bevordert de notie van het bestaan van een provinciale entiteit met identiteit. Het ambt van gouverneur van Limburg, door wie het ambt ook wordt uitgeoefend, is daarmee voor de discussies over bestaan en aard van de Limburgse identiteit zeker van belang.

Maakt het dan niet uit wie onze gouverneur is? Is politieke kleur van belang, of speelt eerder, wat ik een modeterm vind: de 'personality' een rol? Is de ene gouverneur belangrijker voor de waardering van identiteit dan de andere? Maakt afkomst of uitstraling nog iets uit? Gaat identiteitsvorming bijvoorbeeld beter en sneller als ook de elite zich daarmee identificeert?

Om het gezag van het ambt een steun in de rug te bieden is recruterings uit de kringen van de adellijke en burgerlijke elite in de beginjaren zeker nuttig. Bij de benoeming van Eduard baron van Hövell tot Westerflier tot gouverneur, in november 1918, schreef een Roermondse krant:

wederom een met een zeer langen naam, wat, gezien de duizenden handtekeningen die hij [...] zetten moet [...] voor hemzelf juist geen genoeg zal zijn.⁶⁷

Hoewel lange namen niet één-op-één samenvallen met een adellijke afstamming, is er wel een duidelijk verband, ook bij de Limburgse gouverneurs. Zo vermeldt het boek *Een Gouvernement aan de Maas*, de rij van Limburgse gouverneur beziende, 'Met Van Voorst tot Voorst is de dubbele naam terug [...]'.⁶⁸

Limburg telde in de voorbije tweehonderd jaar relatief veel gouverneurs van adel. Er waren hier evenveel adellijke gouverneurs als niet-adellijke. Voor de meeste andere Nederlandse provincies geldt dat er meer niet-adellijke dan adellijke commissarissen zijn geweest.⁶⁹

Na de creatie van het Koninkrijk der Nederlanden vormde de oude Nederlandse adel, samen met nieuw geadelde regentenfamilies, de bestuurlijke elite. Veel bestuurlijke functies waren voor een belangrijk deel voorbehouden aan de adel.⁷⁰ Dit zien we, tot aan de Tweede Wereldoorlog, terug bij de gouverneurs of commissarissen van de Koningin en Koning.

Limburg was hierop geen uitzondering. De provincie telde tussen 1815 en 1940 elf gouverneurs; drie waren er niet van adel.

Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw nam de nadrukkelijke rol van bepaalde families in het bestuur sterk af.⁷¹ Weekblad *Elsevier* stelde vorig jaar overigens vast in een artikel over de Nederlandse commissarissen van de Koning:

De democratiseringsgolf van 1968 veranderde alle regenten in moderne regenten, maar de commissaris des Konings het minst.⁷²

Vele Limburgse gouverneurs waren verbonden met families die op allerlei niveaus en plaatsen een rol speelden in het Nederlandse bestuurlijke en politieke leven.

⁶⁷ *De Roermondenaar* 11 oktober 1918 1.

⁶⁸ Leeuwen, Fred van, *Een gouvernement aan de Maas* 51.

⁶⁹ In de diverse provincies is voor de periode 1815-heden de verhouding tussen adellijke en niet-adellijke gouverneurs/commissarissen van de Koning(in): Groningen: 7:11; Friesland: 6:6; Drenthe: 7:15; Overijssel 11:7; Gelderland: 9:6; Utrecht: 11:11; Noord-Holland: 6:10; Zuid-Holland: 7:10; Zeeland: 11:7; Noord-Brabant: 6:10; Limburg: 9:9; Flevoland: 0:3. Van der Does de Willebois werd na zijn gouverneurschap van Limburg in de adelstand verheven en is hier als niet-adellijk meegeteld.

⁷⁰ Braak, Bert van den, 'Families in de Nederlandse politiek' (Montesquieu Instituut), http://www.montesquieu-instituut.nl/id/viufiz839ztg/families_in_de_nederlandse_politiek [geraadpleegd: 8-5-2015].

⁷¹ Ibidem.

⁷² Vrijzen, Eric, 'Anatomie van de macht'.

Er waren ook onderlinge familiebanden. In 1846 volgde Eduard van Meeuwen zijn zwager Pieter Macpherson op als gouverneur. De latere gouverneur Eduard van Hövell tot Westerflier woonde in zijn jonge jaren enige tijd bij zijn grootouders. En die bewoonden het gouvernement in Maastricht, want zijn grootvader was gouverneur Eduard de Kuijper.

En toen Gustave Ruijs de Beerenbrouck in 1918 om gezondheidsredenen zijn ontslag vroeg als gouverneur, berichtte koningin Wilhelmina hem in een telegram:

Met groot leedwezen teekende ik heden morgen uw eervol ontslag als myn commissaris in Limburg [...] Het [is] my aangenaam u te kunnen berichten dat ik uw zoon tot uw opvolger benoemd heb [...].⁷³

‘Erfopvolging in Limburg’, kopte het sociaaldemocratische weekblad *De Tribune*.⁷⁴ Ook in Limburg zelf was er kritiek: ‘één erfelijke positie lijkt ons in den lande voldoende [...]’, schreef *De Roermondenaar*, verwijzend naar het koningschap.⁷⁵ Deze liberale Roermondse krant had echter vooral moeite met de politieke signatuur van de nieuwe gouverneur: Ruijs was immers een exponent van het politiek-katholicisme.

Beschouwen we de lijst van Limburgse gouverneurs in relatie tot de vraagstelling dan wijkt deze qua herkomst en samenstelling niet zodanig af van elders dat daarmee het gevoel van anders zijn extra kan worden verklaard. De rol als provinciaal boegbeeld werd met verve, met egards vervuld. Maar dat was in Limburg niet anders dan in Drenthe of Gelderland.

‘Omdat ik uit Limburg kom’

Als het gaat om het de relatie tussen herkomst van gouverneurs en het meer of minder bevorderen van identiteit dan zouden we ook kunnen kijken naar Limburgers die in andere provincies commissaris van de Koning zijn geweest.

Er zijn drie Limburgers van geboorte die elders het commissarisambt hebben vervuld. Constant Kortmann uit Weert werd in 1959 benoemd in Noord-Brabant. Jan Hendriks, geboren en getogen in Brunssum trad in 1988 aan in Overijssel. En nog noordelijker, in Friesland, werd, in 1994, Loek Hermans commissaris van de Koningin. In de pers werd destijds bericht:

73 Telegram van koningin Wilhelmina aan gouverneur G. Ruijs de Beerenbrouck, tekst in: Beekelaar, ‘Gustave Ruijs de Beerenbrouck’ 292. In het origineel zijn alle letters in kapitaal weergegeven.

74 *De Tribune* 10 mei 1918 3.

75 *De Roermondenaar* 17 mei 1918 1.

De benoeming van de Limburger Hermans valt goed bij de Friezen. De Fryske Nationale Partij (FNP) is “niet ontevreden” en spreekt van “een dynamische, jonge commissaris”.⁷⁶

Weliswaar was in de profielschets door Provinciale Staten gevraagd om een Friessprekende commissaris, maar Hermans had toegezegd direct een taal cursus te zullen volgen. De Friezen zochten een goed bestuurder en Hermans was de beste kandidaat. Zijn Limburgse wortels vormden geen obstakel. Integendeel: ‘als Limburger’ had Hermans gevoel voor eigen cultuur en taal en dat was een pre, verklaarde de Fryske Nationale Partij.⁷⁷ Limburgers en Friezen: ze voelen elkaar aan. Of toch niet? Van Hermans wordt dus blijkbaar verwacht dat hij in zijn positie in Friesland dienstig kan zijn aan de ontwikkeling van de Friese identiteit.

Vier jaar na Hermans’ benoeming, in 1998, herdacht Friesland dat Albrecht van Saksen vijf eeuwen daarvoor aan de macht was gekomen en Friesland onder één centraal bestuur had gebracht. Sommige Friezen vonden dat daarmee de Friese vrijheid verloren was gegaan en zij boycotten de plechtigheden. Hun kritiek richtte zich niet op de laatste plaats op de commissaris van de Koningin, die voorging in de herdenking. Dat die commissaris uit Limburg afkomstig was, kwam nu de critici van pas. De *Leeuwarder Courant* schreef daarover:

Tegenstanders hebben beweerd dat de Limburger Hermans nooit iets van de Friese ziel zal begrijpen. Het stoort hem. “Omdat ik het niet met iemand eens ben zou ik de Friese ziel niet kunnen begrijpen. Of omdat ik uit Limburg kom. Maar juist als inwoner van een voormalig generaliteitsland weet ik heel goed wat het is om centraal bestuurd te worden”.⁷⁸

Zo werd Hermans geciteerd.

Overigens doet er zich ook bij het tellen van Limburgse commissarissen in andere provincies een aantal definitiekwesties voor: wie onder de gouverneurs en commissarissen elders in Nederland beschouwen we als Limburger?

Het geboortecriterium, dat zojuist is gehanteerd, sluit nu bijvoorbeeld Frank Houben uit, Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant tussen 1987 en 2003: geboren in Den Haag, maar wel als ‘telg uit een oud Limburgs geslacht van katholieke bestuurders’.

⁷⁶ *Nederlands Dagblad* 12 maart 1994 3.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Leeuwarder Courant* 20 juni 1998 21.

zoals zijn biografie in het Parlementair Documentatiecentrum aangeeft.⁷⁹ Hij was een zoon van de eerder genoemde Limburgse gouverneur Frans Houben.

En wat te doen met de gouverneurs die werden geboren in een plaats die tot de latere provincie Limburg zou gaan behoren, maar die dus ter wereld kwamen voordat die provincie bestond? En beperken we ons daarbij tot het latere Nederlands Limburg of tot de ongedeelde provincie Limburg uit de tijd van het Verenigd Koninkrijk? Als we de meest ruime interpretatie nemen, dan mogen we er drie gouverneurs bij optellen.

Zo was er Charles Louis baron de Keverberg de Kessel – in de *Canon van Limburg* op zijn Nederlands Karel Lodewijk genoemd en daar aangehaald als verlicht denker.⁸⁰ Hij was in de jaren 1815-1819 achtereenvolgens gouverneur in Antwerpen en Oost-Vlaanderen. De Keverberg de Kessel werd geboren in Haelen, dat toen nog behoorde tot het prinsbisdom Luik. André Charles Membrède kwam ter wereld in het twee-herige Maastricht. In 1823 werd hij gouverneur van Antwerpen; een functie die hij vijf jaar vervulde. Philippe graaf d'Arschot Schoonhoven tenslotte kwam uit Voort bij Borgloon in het huidige Belgisch Limburg, dat bij zijn geboorte behoorde tot het prinsbisdom Luik. Hij was in zijn tienerjaren page van de prins-bisschop en werd in 1818 door koning Willem I benoemd tot gouverneur van de provincie Zuid-Brabant.⁸¹

Deze drie gouverneurs uit de periode van het Verenigd Koninkrijk waren allen katholiek. En allen waren gouverneur van een overwegend katholieke provincie, in het zuidelijk deel van het koninkrijk, het latere België.

Na de Belgische afscheiding heerste er in Nederland aanvankelijk in brede kring een 'Hollandse contractiementaliteit': de scheuring van het Verenigd Koninkrijk was er alom toegejuicht en met een gevoel van bevrijding had de protestantse Nederlander zich teruggetrokken op eigen grond, zoals het wel is omschreven.⁸² De Nederlandse natie was voor velen een protestantse natie en voor katholieken was weinig plaats, zeker in het staatkundig leven.

79 'Mr. F.J.M. (Frank) Houben', biografisch archief van het Parlementair Documentatiecentrum van de Universiteit Leiden, http://www.parlement.com/id/vg09llz91jzk/f_j_m_frank_houben [geraadpleegd: 9-5-2015].

80 Venner, G., 'Baron van Keverberg. Verlicht bestuurder' in: Jos Venner (red.), *Canon van Limburg* (z.pl. 2009) 135.

81 'Mr. Ph.J.M. graaf d'Arschot Schoonhoven', biografisch archief van het Parlementair Documentatiecentrum van de Universiteit Leiden, http://www.parlement.com/id/vg09llrzdpt6/ph_j_m_graaf_d_arschot_schoonhoven [geraadpleegd: 9-5-2015].

82 Boogman, J.C., 'Achtergronden en algemene tendenties van het buitenlands beleid van Nederland en België in het midden van de 19^e eeuw', *Bijdragen en mededelingen van het Historisch Genootschap* 76 (1962) 52.

Als er al een katholieke kandidaat-gouverneur of commissaris was, dan waren decennialang alleen de overwegend katholieke provincies Noord-Brabant en Limburg beschikbaar. Deze op godsdienstig gebaseerde beperking was zeker voor bestuurders uit onze streken mede bepalend voor hun carrière. Het heeft tot 1925 geduurd voordat één van de andere provincies, te weten Overijssel, een katholieke commissaris kreeg. Dat was overigens een vertegenwoordiger van een familie die meerdere commissarissen van de Koningin zou leveren: het geslacht Van Voorst tot Voorst.⁸³

De specifieke staatkundige geschiedenis van Limburg verplicht mij om volledigheidshalve hier nog Joseph Bovy te noemen, geboren en getogen in Roermond. Hij koos, met vele Limburgers, in 1839, bij de opsplitsing van hun provincie, voor de Belgische nationaliteit. In 1872 werd hij gouverneur van Belgisch Limburg.⁸⁴

Royale zaken

Als gouverneur van Limburg ben ik onmiskenbaar in de eerste plaats commissaris van de Koning. Bij koninklijke bezoeken, onderscheidingen, festiviteiten, ceremonies heeft de gouverneur een rol, is hij aanwezig, bereidt hij voor. Ik merk dat deze verbinding met 'royale zaken' de functionaris helpt om boven de partijen te staan, boegbeeld van iedereen te zijn. Los van de formele positie wordt dit deel van mijn werk nog slechts zelden verward met het zijn van vertegenwoordiger van de regering, het kabinet in Den Haag.

Bij de start van het ambt, tweehonderd jaar geleden, was dit anders. De vorst wás regering, en de gouverneur gedroeg zich als rijksvertegenwoordiger, voelde dat ook zo. In Limburg moest het provinciegevoel nog ontkiemen. Het provinciaal ambtelijk apparaat bestond in de jaren tot 1830 uit amper 25 personen en een gemeenschappelijke basis in de geschiedenis was er niet.⁸⁵

De provinciale identiteit begon te groeien naarmate mensen meer met elkaar gingen verkeren, meemaken, ondernemen, van elkaar vernamen. De bestuurlijke ontwikkelingen die uiteindelijk zouden leiden tot de vorming en positionering van de Nederlandse provincie Limburg, zoals we die nu nog kennen, hebben hun invloed daarbij niet gemist. Over Limburg (in welke hoedanigheid ook) werd gesproken, onderhandeld, gevochten. Door het vormen van een Nederlandse en Belgische identiteit na de Scheiding, kon ook de afwijking van of afstand tot die identiteiten aan betekenis winnen.

83 A.E. (Eppo) baron van Voorst tot Voorst, commissaris van de Koningin in Overijssel van 1 juni 1925 tot 9 augustus 1941 en van 7 mei 1945 tot 6 mei 1946.

84 Mertens, J., 'Joseph Bovy (1810-1879), gouverneur van Limburg, 1872-1879, 45 jaar ten dienste van de provincie', in: Wieland, *De gouverneurs in de beide Limburgen* 193 e.v.

85 Voor de samenstelling van het ambtelijk apparaat, zie: Nuytens, E.M.Th.W., *Inventaris der archieven van het Provinciaal Bestuur van Limburg 1814-1913* (Maastricht 1982) 15-20.

De opeenvolgende gouverneurs hielden met die ontwikkelingen ambtshalve voeling. Zij rapporteerden over de stemming onder de bevolking, en waren tussenpersoon bij het formuleren en overbrengen van wensen en grieven. De ontwikkeling naar vertegenwoordiger of boegbeeld van Limburg werd ingezet.

De gouverneur als rijksorgaan heeft de keuze om het regionalisme tegen te gaan, dan wel te bevorderen. Hij kan in de provincie de eenheid van de nationale staat benadrukken, dan wel de eigenheid van de provincie naar voren halen. Deze mogelijke spagaat maakt de functie interessant, ook als onderwerp voor historisch onderzoek.⁸⁶

De vraag hoe elke gouverneur persoonlijk heeft bijgedragen aan bestaan, aan groei, definiëring en belang van een Limburgse identiteit, is in deze lezing nog steeds niet beantwoord. Evenmin hoe elke gouverneur ten opzichte van de waardering van de Limburgse eigenheid stond. Ja, er zijn aanwijzingen te halen uit herkomst, religie, statuut en roloppvatting van de diverse commissarissen. Maar de bekende biografieën zijn op dit thema niet altijd toegankelijk of duidelijk. Toch kan er wel iets over worden gezegd.

Er was de Limburgse gouverneurs in de negentiende eeuw veel aan gelegen om hun provincie te laten aanhaken bij het proces van natievorming dat toen Nederland op gang kwam. Zo schreef commissaris des Konings Van der Does de Willebois in zijn jaarverslag over 1857, dat het zijn uitdrukkelijke doel was om

den geest van het Hertogdom [Limburg dus] zoveel mogelijk met
zijn huidige nationaliteit te verbroederen.⁸⁷

Twee jaar later noteerde hij:

ik blijf doordrongen van het gewigt dat er in gelegen is in eene
volkomen staatkundige assimilatie van Limburg aan het overige
Nederland.⁸⁸

Rond 1900, zo'n veertig jaar later, was Ruijs de Beerenbrouck (senior) gouverneur. Limburg en de Limburgers zo goed mogelijk integreren in het koninkrijk, dat was 'zijn grootste verlangen'.⁸⁹

Halverwege de negentiende eeuw gebruikte de gouverneur dus de term *assimileren*; aan het einde van die eeuw ging het zijn opvolger om *integreren*. Bewuste woordkeuzes? Het toegenomen Limburgse zelfbewustzijn zal er in ieder geval toe geleid hebben dat het

86 Zie bijv. Crucq, *De commissaris van de Koningin*.

87 Geciteerd in: Smeets, 'Van der Does de Willebois' 151.

88 Uit het jaarverslag over 1959; geciteerd in ibidem.

89 Rutten, Willibrord, 'Wending naar een nieuwe tijd. Het verhaal van de periode: 1891-1900', in: Hovens, Frank e.a. (red.), *Dag 15 - 20 mei 1892. De eerste coöperatieve boterfabriek gaat van start in Tungalroy* (De kleine geschiedenis van Limburg in 25 dagen) (Zwolle 2009) 42-43.

streven om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving inmiddels gepaard ging met het verlangen om de eigen cultuur, het eigen karakter te behouden. Men wilde wel integreren, maar niet assimileren.

Voor een functionaris die 'des Konings' is, is het bestendigen van de banden met het koninkrijk een vanzelfsprekende opgave. Voor de Limburgse commissaris van de Koning en Koning bracht dit in de afgelopen tweehonderd jaar een heel specifieke taakopdracht met zich mee, namelijk het actief tegenwerken van separatistische krachten die beoogden Limburg van Nederland af te scheiden. Dit speelde vooral in de jaren voor 1850, met name onder de gouverneurs Gericke van Herwijnen en Van Meeuwen.⁹⁰ Maar zeker tot in de jaren zeventig van de negentiende eeuw was de wijze waarop het Nederlands-nationaal gevoel zich in Limburg ontwikkelde, een prominent thema in de jaarverslagen die de gouverneur naar Den Haag stuurde.⁹¹

Ondanks al die aandacht zeggen deze rapportages weinig over de persoonlijke opvatting van de betreffende gouverneurs ten aanzien van de dubbele identiteit die zich langzaam ontwikkelde. Daartoe zullen de bronnen voor de beantwoording van deze vraag met betrekking tot alle gouverneurs opnieuw bestudeerd moeten worden. Dat is overigens ook het aantrekkelijke van het vak van historicus: steeds weer nieuwe invalshoeken kiezen om het verleden proberen te begrijpen.

Een gekozen commissaris?

Dat het gouverneursambt zoals het nu is vormgegeven (kroonbenoemd, rijksorgaan en provinciaal orgaan, neutraal, verbinder en boegbeeld), belangrijk is voor de identiteitsdiscussie, kan ik met een gedachte-experiment wellicht illustreren. In dit land woedt de discussie over de gekozen burgemeester. Minder bekend is, dat daaraan gekoppeld is: de verkiezing van de commissaris. Als die straks door de inwoners van Limburg rechtstreeks gekozen gaat worden, wordt hij of zij meer een provinciaal en minder een koninklijk commissaris. Dit zou wellicht kortstondig leiden tot versterking van het Limburg-gevoel, en zou bijvoorbeeld een Limburgse kandidaat wel eens meer kans maken dan een kandidaat van elders. Versterking van de boegbeeldfunctie dus. Echter, de kans dat een grote minderheid van de kiezer zich per definitie niet in de keuze van de meerderheid kan vinden, gaat afbreuk doen aan die boegbeeld-rol. De gouverneur dreigt dan de gouverneur van de meerderheid te worden.

90 Zie o.a.: Van Kempen, 'J.E.P.E. Gericke, gouverneur van Limburg' en 'Jhr mr E.J.P. van Meeuwen', 92-104 en 128-138.

91 Zie Boessen, Manuël, "Geest der Provincie". Commissaris des Konings Van der Does de Willebois over de ontwikkeling van een Nederlands-nationaal gevoel in Limburg, 1856-1874', *De Maasgouw* 119 (2000) 1-38.

Hoe u ook in die discussie staat, u begrijpt dat het gouverneursambt als zodanig deel is van het eigenaardige van deze eigenaardige provincie. En in alle bescheidenheid: wie het ambt vervult, maakt voor dit eigenaardige waarschijnlijk weinig uit, hetgeen ik niet onaardig naar mijn voorgangers en mijzelf bedoel.

Slot

Het is zonder meer opmerkelijk dat de op Flevoland na jongste provincie van Nederland, met een kunstmatige grens, zonder een eenduidige gezamenlijke geschiedenis, noch met eenzelfde taal, anno 2014 door de nationale regering als meest identiteitsrijke provincie wordt gezien, waardoor de discussie over haar voortbestaan zelfs op middellange termijn wordt beslecht. Op de meeste aspecten van identiteit waren de ontwikkelingen immers niet uitsluitend typisch Limburgs.

De uitzondering vormt wellicht het samenvallen van de provinciegrens met die van het bisdom. Dat is nergens anders in Nederland het geval. Daardoor konden zowel de provinciale overheid als het diocesaan bestuur vanaf het midden van de negentiende eeuw gaan bouwen aan een sterk ontwikkeld maatschappelijk middenveld op Limburgse schaal. En zelfs als dit bouwwerk hier en daar wordt geschraagd door mythevorming of misplaatste romantiek, dan nog draagt dit bouwwerk onmiskenbaar bij aan het gevoel dat in deze provincie het anders wonen en leven is dan elders. Voeg dat bij de uniciteit van natuur en landschap, en de geografische ligging aan culturele en landsgrenzen, en het nog jaren doordiscussiëren over identiteit is verzekerd; hetgeen onderdeel van onze identiteit schijnt te zijn!

En midden in dat gevoel van anders zijn, opereert een commissaris van de Koning die zich gouverneur noemt, die kantoor houdt niet in een provinciehuis, maar in een Gouvernement aan de Maas. Die mede leiding geeft aan een provinciaal bestuur dat de Limburgse schaal versterkt; een schaal waarop problemen spelen en opgepakt worden. En die een provincie representeert waar talloze provinciale organisaties in functioneren. Daarmee is het Limburgse gouverneursambt ook zelf een voorbeeld van de afwijking van de Nederlandse standaardnorm. Of om het populair te zeggen: zolang we een Limburgse ziel ontwaren en erkennen, zal er een gouverneur zijn; zolang er een gouverneur in het gouvernement huist, zal er een Limburgse ziel bestaan. Die uitspraak heeft geen eeuwigheidswaarde, maar tweehonderd jaar ontwikkeling van het ambt laat wel zien dat het einde van het ambt, én de provincie, nog lang niet in zicht is.

ABSTRACT

Theo Bovens

'A somewhat singular province'

The Limburg governors: two hundred years of acting as the monarch's commissioner, two hundred years of Limburg Habets lecture by governor Theo Bovens

From the establishment of the Province in 1815 onwards, Limburg has known eighteen governors/King's or Queen's commissioners. In the past two hundred years, they were one of the most visible representatives of the Kingdom of the Netherlands in Limburg. Striking a proper balance between the interests of that kingdom and those of the province has always presented a challenge to the governor. At first, the governor was mainly considered responsible for implementing the wishes of central government. Over time, the governorship has become more of a provincial position.

As soon as the provincial borders were established in the nineteenth century and political relationships had stabilised, group thinking and community building began to take hold. The fact that the borders of the Diocese of Roermond coincided with those of the province definitely enhanced the feeling of belonging a common identity. A meaningful identity does not exist until it is linked to or coincides with a form of organisation: 'organised identity'.

Even if this Limburg 'edifice' is shored up here and there by mythologisation or misplaced romanticism, it undeniably contributes to the feeling that living in this province differs from living elsewhere. Add to this the unique character of nature and landscape here as well as its geographical location alongside national borders and its proximity to different cultures and the debate about identity is guaranteed for years to come. And amidst that feeling of being different, there is a King's commissioner who calls himself a governor. A governor who helps to manage a provincial authority that reinforces the Limburg dimension; a dimension in which problems occur and are dealt with. And who represents a province in which countless provincial organisations are active. The office of governor in Limburg is therefore in and by itself an example of deviation from the Dutch standard.